

Sánta Kristóf: A valóság lépcsői – Mestermunka

vegyes technika / videó, hang, nyomtatott szövegek – bemutatandó a doktori védésen

A valóság lépcsői című mestermunkám szoros összefüggésben áll doktori értekezésemmel, amely *A valóság rabjai* címet viseli. A valóság rabjai formáját illetően egy tézisregény, amelyben fiatal értelmiségiek csoportja beszélgetéseik sorozatán át számos filozófiai, erkölcsi, társadalmi és művészetelméleti problémát vitat meg, mindezt azon tétel köré szervezve, miszerint „minden kijelentésben, tegye azt bárki, szükségképpen több lesz a hamisság az igazságnál.” A tézis (vagy annak valamely variációja) számos filozófiai hagyományban kulcsszerepet kap, például már az antikvitásban Pürrhónnál, illetve több keleti bölcséleti rendszerben is. A regényben a tézishoz kapcsolódóan olyan kérdések merülnek fel, mint hogy elméletileg lehetséges-e objektív igazságról beszélni; mik a tudományos megismerés korlátai; mi a kapcsolat a valóság és a valóság interpretációja közt; a művészet milyen szerepet játszik a világ megismerésében.

A hagyományos interpretációk szerint a platóni bölcsélet tartalmazza a valóság lépcsőinek tanát, amelynek értelmében a Formákat létezőknek tekinthetjük, a partikulárek pedig félig léteznek, félig nem. A Formák (univerzálék) a tudás révén érhetőek el, a tudás pedig a filozófusok sajátja. A partikulárek csak vélekedések tárgyai lehetnek – akik tehát nem filozófusok, nem is bírhatnak tudással, csakis véleménnyel. A partikulárek a Formák (másképp Ideák) másolatai, ennél fogva bírnak ugyan létezéssel, ez a létezés azonban nem abszolút, hanem relatív. A vélekedés révén semmilyen tárgyról nem szerezhető abszolút tudás, mert a vélekedés egy tárgynak szükségképpen csak bizonyos aspektusait ragadhatja meg, csak részigazságok megállapítására alkalmas. Íme, egy kontextus, amelyben joggal mondhatjuk, hogy bármely kijelentésben több lesz a hamisság az igazságnál.

Mestermunkám, *A valóság lépcsői* több művészeti médiumot használ, egy egycsatornás videó, egy hangzóanyag és nyomtatott szövegek együttese. A föntebbtől eltérő értelemben is gondolkodhatunk úgy, hogy a valóságnak fokozatai vannak, mégpedig ha figyelembe vesszük, hogy az egyén (a szubjektum) a világot (az objektumot) szükségszerűen *tapasztalja*, e tapasztalás pedig alapvetően csakis közvetítők, reprezentációk (az érzékszerveink, az észlelésünk, a világról való fogalmaink, értelmezésünk, *világképünk*) révén lehetséges. Az alanyt számos feldolgozási szint választja el attól, amit valóságnak *nevezünk*; érzéki, fogalmi,

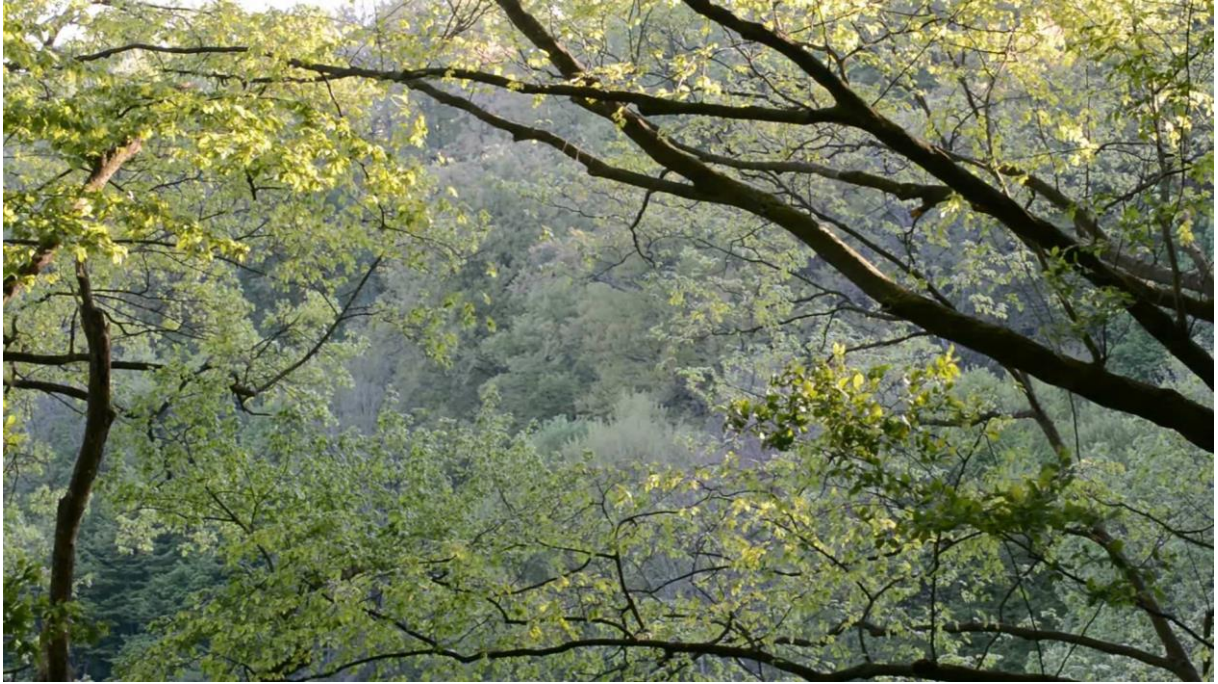
nyelvi és további reprezentációs szintekről beszélünk. A videón megjelenő, általam rögzített természeti (lényegében álló-) képek a közvetlen, 'természeti' valóság *jelképei*, amik sokszorosan leképezett formában modellezik azt a valóságot, amelyre vonatkoznak – és amely a tudat számára, legalábbis mindennapos működése során, mint láttuk, hozzáférhetetlen.

A 'hétköznapi tudat' legmagasabb megnyilvánulási módja az intellektus. Az emberi intellektus a világ megismerésén túl a világ *megértését* is lehetővé teszi. Az intellektus diadala, mint tudjuk, az elmúlt fél évezred szellemtörténetének legjelentősebb folyamata. Az intellektus ez idő alatt megtalálta a maga ideális reprezentációs módozatát, vagyis természetesen az írást. Az írásos reprezentáció nemcsak hozzáférhetővé teszi az intellektus által megismert, feldolgozott és megértett valóságot, de egyben (számos, néha íratlan kulturális szabály mentén) 'legitimálja' a világról szerzett tudást. A történelem legjelentősebb gondolkodóinak (legyenek filozófusok, misztikusok vagy épp irodalmárok) nézetei írásban hagyományozódtak ránk, még úgy is, hogy gyakorta e nézetek épp az írás mint leképezési szisztéma megbízhatatlanságát hangsúlyozták. Mestermunkám második egysége e jelentős gondolkodók valóságról, igazságról, megismerésről hirdetett tanaiból emel ki töredékeket, nyomtatott szövegben reprezentálva.

A harmadik egységet pedig művészekkel rögzített beszélgetéseim részletei adják,¹ amelyek a videó máskülönben néma állóképeit kísérik. Lehet-e, illetve kell-e a művészetről beszélni? Ha igen, hogyan nyilatkoznak művészek a saját művészetükről? Milyen szerepet tulajdonítanak neki a világ megismerésében, a 'rejtett dolgok' feltárásában? Képes-e a művészet egy olyasféle tudatállapotba juttatni minket, amelyet máskülönben nem tapasztalunk, tehát amelyet nem az intellektusunk határoz meg – ily módon pedig megismertetni velünk valamit a transzcendenciából? A megkérdezett alkotók (javarészt képzőművészek, illetve a magyarországi zenei élet, egyúttal a tudományos közeg egy legendás alakja) mind gyökeresen eltérő kapcsolatot ápolnak a transzcendenciával, művészként éppúgy, mint emberként.

A valóság lépcsői tehát egyaránt jelentik azokat a szinteket, amelyek a világ és a világ értelmezése közt fennállnak, és a lépcsőfokokat, amelyeket megmászva talán közelebb kerülünk az 'igazsághoz'. És ha a művészet tanulmányozásából levonhatunk egy csakugyan alapvető következtetést, az talán az, hogy noha mihelyst a valóságot tesszük *tárgyunkká*, máris relativizáltuk – ugyanakkor hogy egy ilyen eljárás nemcsak torzítani és szegényíteni képes az igazságot (bármilyen legyen az), de megszépíteni is, sőt: *lényegessé* tenni azt.

¹ Helyesebben egy általam ezekből összeállított *interpretáció*, amely tehát szükségképpen manipulálva mutatja be az elhangzottakat – ebben pedig A valóság rabjai tézisregényével analóg, amely (mint az a szöveg végén kiderül) a benne foglalt eseményeknek az egyik szereplő általi szubjektív leírása volt.

A valóság lépcsői – képkocka a videóból